KRİPTO / DİJİTAL PARA NE KADAR GÜVENLİ

Prof. Dr. Kamil Güngör
Afyon Kocatepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
kgungor@aku.edu.tr

Giriş

Öncelikle belirtelim ki dijital para ile kripto para bire bir aynı değildir. Nitekim; uzmanlar henüz yeterince yasal statü kazanmamış olan bu aracın onaylanmış ve regule edilmiş olanına dijital para, tamamen kişiler arasındaki değişimle uygulananına da kripto para denmektedir. İlk örneği olması hasebiyle daha çok bitcoin olarak da bilinmektedir. Ancak bu konudaki kavramsal netleşme henüz sağlanmış değildir. Birçok kişi 'bitcoin' olarak bilmektedir. Günümüzde bu hesap aracı sayısı sekizbini geçmiş bulunmaktadır. Devlet dışı aktörlerce çıkarılabildiği ve çıkarılması bakımından bir engel bulunmaması nedeniyle sayısı da sürekli artmaktadır.

Sistem getirdiği yenilikler bakımından devletlerin ilgisini çekmiş gözükmektedir. Şimdilik bir bütün olarak uygulanmasa da izlemeye alınmıştır. Kimi devletlerde kullanımı teşvik edilirken, kimi devletler de yasak getirmiştir. Mesafeli davranıp vatandaşlarını uyaran devletler de vardır ama genel olarak izlemede kaldıkları söylenebilir.

Sözgelimi Amerika'da eyaletlerde değişmekte, Kanada sınırlı izin vermekte, Japonya, İsviçre, Malta, Singapur gibi ülkelerde yasal mevzuat hazırlanmıştır. Çin yabancı kriptoları yasaklamış, Kore şartlı kabul etmiş, Avrupa Birliği ise gündemine alarak üzerinde çalışmalar yürütmektedir. Rusya kararsız davranmaktadır. Avrupa Birliği ve Avrupa Bankacılık Otoritesinin regülasyon eksiği nedeniyle uyarıcı bilgilendirmeler yapmıştır. Bu konuda en cesur adımları atan ülke aynı zamanda bir Avrupa Birliği ülkesi olan Malta'dır. En büyük kripto para borsası da bu ülkededir. Singapur için de benzer şeyler söylenebilir.

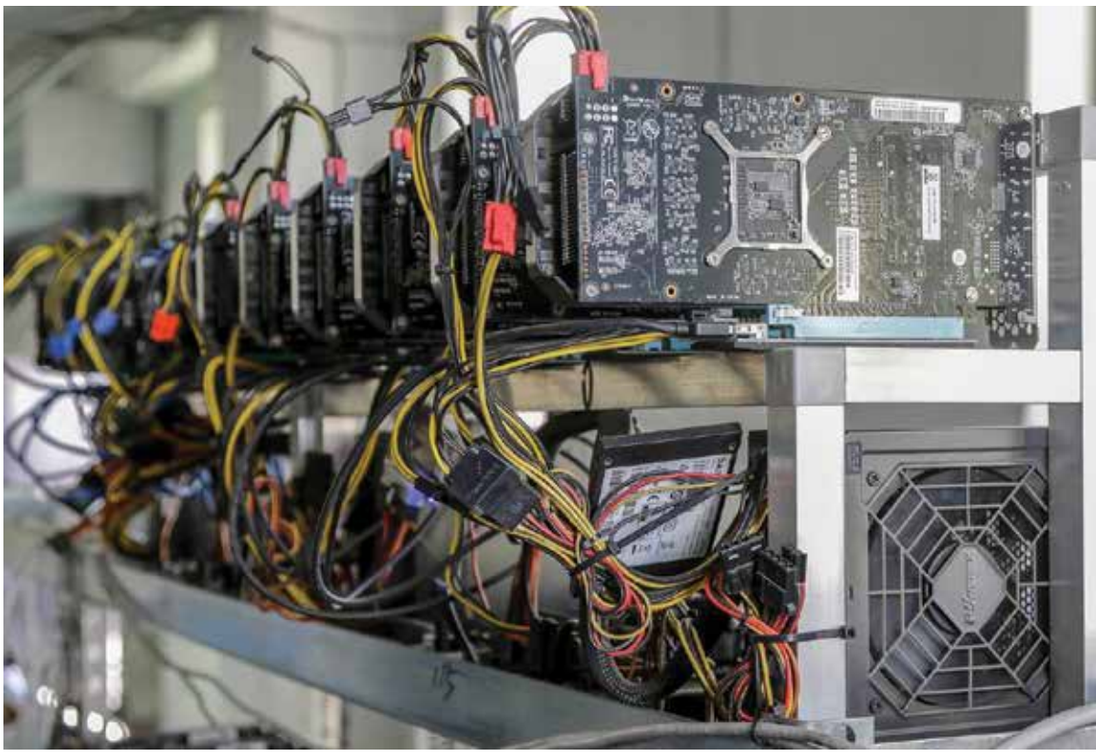
Kripto paralar bugünkü haliyle nisbi olarak yenidir. İlk örneği bitcoin olarak 2008 yılında ortaya atılmış ve Ocak 2009 itibariyle kullanıma açılmıştır. Ancak esasen 1980'li yılların başına kadar götürülebilmektedir. Örneğin kredi kartı ödemeleri ve havale EFT gibi işlemler fiziki ortamda yapılmamaktadır ama, her biri banka hesaplarındaki varlıklara dayalıdır. Kripto/dijital para ise yeni bir değer türüdür ve bu yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

Kripto/dijital hesaplar her ne kadar yaygın biçimde 'para' olarak isimlendirilse de daha çok paranın da bir fonksiyonu olan değer birimi olarak kabul edilir. Bu konuda da ortak bir kabul olmayıp ülkeden ülkeye değişmektedir. Para olarak kabul edilmesi halinde devlete ait olan bu yetkinin devri bakımından da bir yeniliktir. Ancak para basma yetkisinin devletlerde olduğu göz önüne alınırsa devletlerin bilgisi dışında ve onlara rağmen böyle bir şeyin yapılması söz konusu olamaz.

Siyaset Bağlantısı

Dünyanın dev şirketlerinin 2008 finansal krizi sonrası Merkez Bankaları ve bu bağlamda devletlere güvenleri azalmış ve bu şirketleri alternatifler

aramaya itmiştir. Zira dünyadaki kimi firmaların değeri Türkiye'nin GSYH'sinden dahi büyüktür. Türkiye'nin dünya ekonomileri arasında ilk yirmide olduğu düşünülürse bu şirketlerin ne denli büyük olduğu daha iyi anlaşılır. Devlet kontrollerinin koyduğu sınırlamalar bu firmaları kendi değer birimini oluşturmaya yöneltmiştir. Zira bu firmaların ulaşılabilirlikleri devasa boyutlara ulaşmıştır.

Böylesine devasa gücü devletlerin göz ardı etmesi söz konusu değildir. Bu durum bir yandan ticaretin konusu iken, bir yandan da siyasetin konusu içerisine girer. Zira genel olarak baskı grubu olarak isimlendirilen, sivil toplum olarak da bilinen, Amerika'da ise 'lobi' adı altında faaliyette bulunan birimler siyaseti de şekillendirmektedir. Siyaseti ekonomiden bağımsız ele almak mümkün gözükmemektedir. Bir başka deyişle siyasetteki en önemli belirleyici ekonomidir. İdeolojik ya da inanca dair sebepler de vardır ama, ekonomik refah ya da menfaat sağlamayan bir siyasetin sürekliliği mümkün olmaz. İdeolojik beslenmeler konjonktürel ve olağanüstü zamanlarda etkili olsa da normal dönemlerde siyasetin belirleyicisi ekonomidir.

Siyasetçiler ile paraları yönetenler ve servet sahipleri arsında doğal bir ilişki mevcuttur. Zira siyasetçi seçilme ve iktidarını devam ettirme derdindedir. Servet sahipleri de servetlerini muhafaza ve artırma düşüncesiyle siyasetçilerle iş birliği yapma gereği hissederler. Zira siyasetçiler karar verme konumunda olduklarından alacakları kararlar zenginlerin servetini doğrudan etkileyecektir. Bu yüzden onlarla iş birliğine gitmeyi kendileri için bir zorunluluk olarak görürler. Siyasetçiler ise yeniden seçilebilmek için parasal ve medya desteğine ihtiyaç hissederler. Bu yüzden karşılıklı bağımlılık söz konusudur. Siyasetçinin iş adamına tavır alması ancak yeni ve daha kuvvetli bir destek bulduğunda mümkün olabilmektedir.

Amerika'da müesses nizam olarak bilinen yapılar aynı zamanda ekonomi çevreleridir. Söz gelimi Amerika'da başkanların gıda şirketlerini zora sokacak herhangi bir karar alması mümkün olmaz. Zira bu şirketlere karşı duruş sergileyecek bir kimsenin başkan seçilmesi söz konusu bile olamaz. Eğer konjonktür buna izin vermişse bile görevini yürütmesine izin vermezler.

Hiçbir adayın Yahudi Lobisini, ya da İsrail'i karşısına alıp başkan olabilmesi de söz konusu değildir. Her ne kadar geri planda çeşitli kavgalar varsa da başkan son raddede gücünün yetmeyeceğini bilir. Benzer durumlar diğer kimi lobiler için de geçerlidir, iş çevreleri için de… Trump kısmen onlara rağmen gelmişti. İsrail'le çok iyi geçinmesine rağmen, onların kimi taleplerine kulak tıkadı. İnce ve profesyonel bir operasyonla ikinci kez başkan seçtirilmesi bu yüzden önlendi.

Arka Plan

Para hemen her dönemde ihtiyaç olmuş bir değer ve değişim aracıdır. İlk zamanlarda kendiliğinden ortaya çıkmışsa da zaman içerisinde devletler kontrolü ele almış ve doğrudan kendi inisiyatifine katmıştır. Başka araçlar kullanılmış olsa da geçmişte değer ölçüsü esasen altın ve gümüş idi. Banknot paraların çıkmasıyla birlikte altınla temsil edilmek üzere her ülke kendi parasını kullandı. Ancak II. Dünya Savaşından sonra paralar önemli ölçüde dolara endekslendi. Dolar için de karşılığında altın bulundurma zorunluluğu vardı. Bu yüzden o dönemde Amerika ülkeye çok fazla altın girişini sağlamıştı. Ancak bu sistem 1970'li yıllarda terkedildi. Bugün Amerika karşılığında altın bulundurma gereği hissetmeden dolar basabilmektedir. Bu da Amerika'ya sırf basım maliyetine getiri sağlamaktadır.

Gerek bu sisteme katılmayan Doğu Bloku ülkeleri, gerekse de az da olsa çeşitli alternatif rezerv paralar ve 2002'yılında Euro'nun kullanılmaya başlanması dolara alternatifler oluşturdu. Özellikle 1990'lı yıllarda Doğu Blokunun çöküşüyle birlikte önceleri etkinlik alanı genişlese de Avrupa Birliği üzerindeki Sovyet tehdidinin kalkması, Birliğin Doğuya doğru genişlemesi Euro'ya güç katarken, Rusya'nın tekrar toparlanması ve Türkiye, İran gibi kimi bölgesel güçler ve önlenemeyen Çin'in ekonomik ve askeri gücü karşısında dolar kendisine uzun vadeli alternatif de aramış olabilir.

Amerika'nın altın karşılığı olmadan dolar basabilmesi, hala en büyük rezerv para olması nedeniyle, dünya ekonomisini de etkilemektedir. Nasıl ki bir ülkede karşılıksız para basıldığında ekonomik istikrarsızlık oluyorsa; doların karşılıksız basılması da dünya ekonomisi üzerinde istikrarsızlık oluşturmaktadır. Doğu Blokunun çökmesiyle neredeyse bütün piyasalar Amerika'nın öncülük ettiği kapitalizmin güdümüne girmiştir. Ancak durumdan rahatsız olan ve satın alma paritesine göre ekonomik olarak bugün Amerika'yı da geçen Çin, Şangay İşbirliği Örgütü, İpek demiryolu ticareti, Dünya Ticaret Örgütüne girmesinin engellenememesi ve ekonomi ve savunma alanında attığı devasa adımlarla Amerika'nın bu hegemonyasını kırma çabası içerisindedir. Etraftaki ülkeleri de sisteme çekip Amerika'yı sıkıştırmayı başarmıştır. Doların tek hakimiyeti zaman içerisinde az da olsa aşılmıştır. Ancak kimin başlattığı belli olmamakla birlikte bütün ülkelerin durumu ciddiyetle takip ettiği ve konuya el attığı, dolayısıyla ileride revaç kazanma potansiyeli güçlü olan bu alanı boş bırakmama konusunda kararlı ve dikkatli adım attığı görülmektedir.

Günümüzde kripto paralar hızla yükselse de dünyanın ürettiği gayri safi hasıla bakımından halen zayıf bir noktadadır. Henüz devletler çok güçlü destek vermiş değildir. Oyun kurucu olmayan devletler süreci takip etmekte ve genel gidişata göre politika belirlemeye endekslenmiştir. Dijital yani devletlerin tanıdığı paradan daha çok kripto paraların varlığı fon sahiplerini nisbi olarak çekinceli davranmaya itmektedir. Ancak bu devasa şirketlerin kendi oluşturduğu bir güven de yok değildir.

Bu sistemin ilk örneğinin nerede çıktığı bilinmemektedir. Bir başka deyişle ortaya atan kimse de sanaldır. Satoshi Nakamoto kod adlı bir kişi 2009 yılında uygulamayı başlatmıştır. Aradan geçen süreye rağmen, eğer böyle birisi varsa, kimliği hala ortaya çıkmamıştır. Satoshi Nakamoto bir suçlu olarak aranmamaktadır. Bu da gerçekte böyle birisi olup olmadığı konusunda tereddütler doğurmaktadır. Buradan çıkarılabilecek bir sonuç da konunun (büyük) devletler tarafından desteklendiği, dahası 'kurucusu' oldukları yönündedir. Aynen vergi cennetlerinde olduğu gibi kimileri karşıymış gibi gözükse de oluşan menfaat ağı alttan alta desteklendiği izlenimi vermektedir.

Dünyayı pek çok zamanda şekillendiren ve ne ve kim olduğu çözülememiş olan dünya düzeninin baronları sosyal medyadaki 'emoji' ortak dili gibi ortak bir para birimi geliştirmeyi amaçlamış olabilir. Böylece devletlerin ortaya koyduğu kısıtlardan da kaçınılabilecektir. Ancak dünya her nasıl globalleşme ile yerel ve milli olanı, yani kültür ve medeniyete dair olanı ortadan kaldırmış ya da itibarsızlaştırmışsa burada da amaç aynı yönde olabilir.
Niteliği

Halen resmi hüviyetine rağmen, kâğıt para fiili olarak yaygın kullanıma sahip değil. Zira plastik para olarak da ifade edilen kredi kartlarının sağladığı güvenlik fiziki paranın kullanımını sürekli azaltmıştır. Ancak bu azalma fiili durumla ilgili olup, kişilerin kredi kartı ile de olsa yaptığı alışverişler hesaplarındaki paralardan çekilmektedir. Bu paraların aktarımı da 'hesabi' olup, bankalar talep edilmesi halinde fiziki para verebilmektedir. Ancak faiz ve kaydi para nedeniyle bankaların hiç birisinde hesabi para kadar fiziki para bulunmamaktadır. Bu yüzden de bu tür işlemler devletlerin gözetimi ve garantisi altındadır. Dijital para için birden fazla kullanım söz konusu değildir.

Günümüzde teknolojik altyapı ve bu teknolojilerin uluslararası iş birliği ile birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi öylesine ileri bir seviyeye yükseldi ki; kimi firmalar dünya nüfusunun yarısına ulaşabilmektedir. Örneğin Whatsapp'ı da bünyesinde barındıran facebook dünyada dört milyar insana ulaşabilmektedir. Konu bu bakımdan ele alındığında hiçbir devletin böyle bir oluşumu gözardı etmesi söz konusu olamaz. Ancak buradaki iş birliğinin oyun kurucuların lehine çalıştığını da göz ardı etmemek gerekir. Zira oyunun kurallarını bu devasa işletmeler belirlemekte ve onlara rağmen ayakta kalmak mümkün olamamaktadır. Örneğin dünyada telefonlardaki yazılım fiilen iki firmanın elindedir; Google (Android)

ve Apple (IOS). Milyarlarca cep telefonu kullanıcısı bu iki yazılımdan birisini seçmek zorundadır. Bunun adı piyasa tekelidir. İktisadi olarak da oligopol olarak isimlendirilir. Devlet tekeliyle arasında farklı etkiler olsa da piyasa tekelinin de uzun vadeli etkisinin negatif olduğuna dair iktisatçılar arasında fazla bir ihtilaf yoktur. Ayrıca bu kadar güçlü şirketlerle politikacılar arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını sürmek fevkalade güçtür. Bu da politik yozlaşmaya yol açar.

Konu kısmen vergi cennetlerine de benziyor. Esasen bankacılık (off-shore bankacılığı) üzerine iş yapan vergi cennetleri başta vergi avantajı olmak üzere sahip oldukları cazip imkanlar, sağladıkları altyapı ve güven ve elbette şeffaflıktan ve ana karalardan uzak olmaları nedeniyle; bilinmeyen ölçüde yüksek miktarda fonlar bu bölgelerde-ülkelerde toplanmaktadır. O minicik devletçiklerin dünyanın parasını toplamaları büyük devletlerin bilgisi dışında olamaz elbette... Ama bir yandan da bu büyük devletlerin çeşitli uluslararası organizasyonlar vasıtasıyla bu alanlarla mücadele ediyor olması söz konusudur.

Şimdilerde bir trilyon dolar kadar olduğu kabul edilen kripto/dijital hesaplar devletlere rağmen var olamazlar. Bir yandan bu büyük şirketlerin siyaset üzerinde oluşturduğu baskı, bir yandan da bu devletlerin yeni sistemin avantajlarından yararlanma güdüsü, başıboşmuş gibi gözüken bu işletmeleri kurala bağlamayı gerektirecektir. Nitekim vergi cennetleri bakımından da benzer süreç yaşanmış, bir aşamada OECD, Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği gibi kurumlar çeşitli sınırlayıcı tedbirler getirmiştir.

Nitekim öyle de olmuştur. Dijital hesapların yaygınlaşması devletleri de harekete geçirmiştir. Bunun nedeni inisiyatifi kaybetmeme düşüncesidir. Bu hesap biriminin bir bütün olarak yasaklayamayacağı ortadadır. Bu durumda kontrolü altına almayı ve denetlemeyi sağlamak istemektedir. Bunu Türkiye'nin 1990'lardaki özel televizyon ve radyo yayınlarına benzetebiliriz. Nitekim kontrolsüz biçimde artan bu radyo ve televizyonların varlığını reddedemeyen hükümetler bunları denetleme adına hukuki çerçeveyi oluşturmuş ve çeşitli yükümlülükler getirmiştir. Elbette dijital/kripto hesaplar çok daha devasa ve uluslararası bir konu olup, şekillenmesi zaman alacaktır. İlerleyen zamanlarda muhtemelen bugünkü devlet paralarının yerini alacak ve her birinin güvenilirliği ve değeri şimdiki devlet paraları gibi birbirinden farklı olacaktır.

Böyle global bir projede hiçbir ülkenin dışarıda kalabileceği düşünülmemektedir. Zira ekonomilerde asıl olan ağırlık merkezini oluşturmaktır. Günümüzde bu ağırlık merkezi önemli ölçüde kapitalizmde olup, mevzubahis ürün de kapitalizmin yeni bir enstrümanıdır. Nasıl hiçbir ülke bankacılık sisteminin dışında kalamıyorsa, bu alanda da her ülke kendi politikasını belirleme ihtiyacı hissedecektir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da konu ile ilgilenmekte olup altyapı çalışmalarına başlamıştır. İlk defa 2013'te resmi kayıtlara giren bu hesaplar 2019'da yürürlüğe giren 11. Kalkınma Planında da konuya temas edilmiştir.

Konu bir bakıma borsaya da benzetilebilir. Zira borsa spekülasyona açık bir alandır. Çok büyük alım ve satım yapabilecek firmalar borsanın yönünü çizebilmektedir. Dijital paranın henüz kontrol altına alınmamış olduğu düşünülürse, böyle bir ihtimalin güçlü varlığını gözardı etmemek gerekir. Diğer bir deyişle, vurgun denebilecek gelirlerin elde edilmesi mümkünken, tersi de ihtimal dahilindedir. Çünkü büyük oyuncular spekülatif manipülasyonlarla piyasalar üzerinde oynayabilmektedir. Bu anlamda kumara da benzetilebilir. Zira kumarda da bu türden kazançlar vardır ama neticede kazanan oyun kurucular olmaktadır. Bir başka deyişle yüksek getirisi yanında yüksek kayıp riski de vardır.

Özellikleri

Kripto para bir nevi özel para olup devletler bu paranın üretilmesi ve kullanılması sürecinde hiçbir şekilde devreye girmemektedir. Kayıtlar şeffaftır ve dijital paraya taraf olanlar

aralarında herhangi bir zaman sınırı ve ücret kaybı ya da hizmet bedeli vs gerektirmemektedir. Zira dijital dünya global anlamda serbest ve kısmen de disiplinsizdir. Bu bakımdan sosyal medyadaki serbestiye benzetilebilir. Yaygınlaşması hızlandıkça milli paraların yerini alma potansiyeli taşımaktadır.

Kripto paradaki madencilik kendisi gibi sanaldır. Bir başka deyişle bilinen madenlerle bir ilişkisi yoktur. Basılmadığı, keşfedildiği kabul edilir ve sınırlı sayıda olması nedeniyle altına benzetilir. Keşfedenlere de madenci denir. Kripto paranın ne kadar arz edileceği konusunda bir serbesti yoktur. Her gün belli bir miktarı keşfedilmesi için serbest bırakılır ve özel donanımlı bilgisayarlar vasıtasıyla bu işlem gerçekleştirilir. Yüksek donanımlı bilgisayarlar yanında yüksek donanımlı personel de gereklidir ve yapılan işlemi ilk çözene kripto para kazanma hakkı verilir. Bunlar piyasaya arz edildiğinde ise serbest kullanım, alım-satım süreci başlar.

Bu paralar açık kodlu olduklarından block chain vasıtasıyla devletler tarafından da takip edilebilmektedir. "Blok zinciri" olarak Türkçeleştirilen block chain kayıtları, bir dijital/kripto paranın ilk ediniminden itibaren geçmişini görebilme imkânı sunmaktadır. Bu da şeffaflık ve güven ortamı sağlamaktadır. Sanal olarak oluşturulan cüzdanlara bireysel olarak şifrelerle girilmektedir. Bu yüzden kripto denmektedir. Gerçek kimliklerin kullanılmaması nedeniyle işlemler kod isimlerle yürütülmektedir. Bir yönüyle açık olan sistem, bir başka yönüyle gizlidir.

Dijital paradaki serbesti ve şeffaflık istismara açıktır, ancak bu problemin çözümü de aynı serbesti ve şeffaflık içerisindedir. Zira veriler bu işle ilgilenen herkese açıktır ve zaten de verilerin indirilmesi serbestisi vardır. Sadece kendi verilerinizi aktarırken gizli şifre kullanırsınız ve talip olduğunuz şeyin nasıl sisteme girdiğini, hangi aşamalardan geçtiğini görebilme imkânınız vardır. Bu anlamda verilerin kaybolması, çalınması ya da yanıltılmanız gibi durumlarla karşılaşma ihtimali bir o kadar azdır.

Verilerin mahremiyeti diye bir şey yoktur. Verilerin kaybolması da söz konusu değildir. Zira gönüllülük esasına göre sisteme giren herkes bu verileri indirebilir ve muhafaza edebilir. Bu da kendi içerisinde bir güvenlik ağı oluşturmaktadır. Konuya bu açıdan bakıldığında ticari sırların da deşifre olduğu görülebilir. Buradaki şeffaflığın kendi içerisinde olduğu da göz ardı edilmemelidir. Zira işleme taraf olmayan kimseler için erişim kapalıdır. Öte yandan gerçek kimlik ibraz zorunluluğu olmadığından kendinizi gizleyebilirsiniz. Yani işlem gözükse bile bu işlemi gerçekte kimin yaptığını paylaşıp paylaşmama işlemi yapan tarafın iradesindedir. Bu bakımdan düşünüldüğünde ise mahremiyetin sürdürüldüğü söylenebilir. Dijital paradaki sistem adeta küresel hesap defterine benzer. Zira aynı kayıtlar sayısı belirsiz sayıdaki kişilerin elindedir. Bu gizlilik sadece kimlik-isimle de sınırlı değildir, konum bilgileri ve bilgisayar IP'leri de belirsizdir. Kişinin birden fazla hesabı (cüzdanı) ya da adı da olabilir.

Kripto-dijital paralar bir yatırım aracı olmaktan ziyade spekülatif amaca daha elverişlidir. Bu yüzden çok hızlı çıkışlar ya da düşüşler yaşanabilmektedir. Finans piyasasının bu yeni ürünü, altın karşılığı olmadan basılan dolar gibi bir ürünü temsilen çıkarılmamaktadır. Dolayısıyla da spekülatiftir. Her ne kadar güven esaslı çalışsa ve şeffaf olması nedeniyle hesap hareketleri takip edilebiliyorsa da sayısı ve miktarı arttıkça kontrol edilebilirliği zorlaşacaktır. Üstelik borsada 'balina' diye tabir edilen büyük oyuncuların manipüle durumu da söz konusudur. Bir başka deyişle şeffaf bile olsa büyük oyuncuların değeri üzerinde etki edebilecek güçleri hatta çökertme potansiyelleri vardır. Hızlı yükselme de hızlı çöküş de bu paraların riskleri arasındadır. İktisat literatüründe buna volatilite denmektedir ki; volatilitesi yüksek bir işlemin riski de yüksektir.

Devletler kripto paraları vergilendirmek de istemektedirler, ancak bu konuda henüz ortak bir karara varılabilmiş değildir. Dahası; mal mı, para mı yoksa sermaye piyasası aracı mı veya servet mi olduğu hususu açıklığa kavuşturulamamıştır. Kimliklerin gizli olması, kişilerin bilgisayarlarla eşdeğer olması gibi belirsizlikler vardır. Tamamen farklı bir enstrüman olan böyle bir değerin nasıl vergilendirileceği yasal düzenlemeyi gerektirmektedir. Zira; vergiler kanunilik ilkesinin bir gereği olarak kıyas yöntemiyle alınamaz. Mevcut durum bu bakımdan yasal bir boşluğu temsil etmektedir. Kişilerin değilse bile; borsada olduğu gibi işlemlerin vergilendirilmesi mümkün gözükmektedir. Ancak böyle bir durum da dijital paranın işleyişine uygun gözükmemektedir. Zira dijital para serbest, yani belirli bir kurala bağlı olmamayı gerektirmekte; dengeleme kendi içerisinde otomatik bir şekilde olmaktadır. Sistemin evrenselliği ise bu konuda uluslararası bir düzenlemeyi gerekli kılmaktadır.

Değerlendirme

Konu egemenlikle ilgili olduğundan devletlerin kayıtsız kalması beklenemez. Unutulmaması gereken; İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın dolara mahkûm edilmesidir. Bu dönemde devletler isteme ya da istememe iradesi gösterememiştir. Diğer bir kısmı da aynı zorlayıcı ortamda Sovyetler Birliği çizgisine gelmiştir. Bunun nisbi olarak daha soft örneği ise Avrupa Birliğidir. Nitekim devredilemez, bölüşülemez, tartışılamaz olan 'egemenlik' üye devletler tarafından kendi elleriyle Avrupa Birliği üst otoritesine devredilmektedir.

Sanal para da ülkeleri bu noktaya itebilir. Oyun kurucu devletler arasında çeşitli anlaşmazlıklar ve rekabet varsa da büyük devletlerin anlaşması mümkündür. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrasında dünyayı aralarında nüfuz alanına ayırma

konusunda Yalta zirvesinde anlaşmaya varmışlardır. Konu bu bakımdan ele alındığında ise, dünyanın yeni ve çok daha derinden ve sessiz bir operasyonla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Zira bu sefer coğrafya değil, zihinler resetlenmekte ve zihinlere yeni dünyaya ilişkin yazılım yüklenmektedir.

Süreç içerisinde yer almayan ülkelerin hayatta kalma şansları da bir o kadar azdır. Çünkü bir yanda dışarıda kalmanın tehdidi varken, bir yanda da içeride olmanın sağladığı getiriler söz konusudur. Milli ve yerel bilinci zayıflatılmış, kültürel aidiyeti itibarsızlaştırılmış, her şeyin 'evrensel' adı altında tekdüze hale getirildiği bir dünyada, kendi kültürüne yabancılaşan geniş halk kitlelerini sağlanan menfaat karşısında ikna etmek pek olası gözükmemektedir.

Sanal paraların her an internetteki dolandırıcıların ağına düşmek gibi bir sonucu da olabilir. Çok özel şifreleme ve algoritmalara sahip olmasına rağmen, sürekli büyüyormuş gibi gözüken 'zincir' her an kopabilir ve bir anda bütün servet ve paranızı kaybedebilir, ya da belirsizlikler ve reel bir karşılığı olmaması nedeniyle saadet zincirinde olduğu kopan zincirin altında kalınabilir.

Çeşitli uluslararası toplantılarda da bu riske dikkat çekilmiş, Türkiye'de de yetkililerin ve çeşitli uzmanların konu ile ilgili uyarıları olmuştur. Çok hızlı yükseliş ve çok hızlı düşüşlerin yaşandığı zamanlar da yaşanmıştır. Şimdiye kadar bir bütün çöküş olmasa da kamuoyuna yansıyan iflaslar ve intihar vakaları vardır. Sistem elektronik ortamda işliyor olması nedeniyle güvenlik açığı olma ihtimali vardır. Her ne kadar uçtan uça şifrelenmiş olsa da yazılımlar bakımından bahsedilen türden tehdit her zaman vardır.

Bu paraların bir diğer riski de esasen devletlerce kabul edilmediği ve anonim olması nedeniyle yasa dışı işler bakımından kullanıma imkân sağlıyor olmasıdır. Bu yasadışı durum, kara para aklamadan terörün finansmanına kadar birçok alan için mümkündür. Söz gelimi Rus muhalif Navalni'nin bu yöntemle fonlandığı yönünde basına bilgiler sızmış bulunmaktadır. Ya da gerçek para birimine çevrilebilir olması kara para aklamaya müsait zemin oluşturmaktadır. Türkiye'de de yakın zamanda Çin merkezli büyük ve organize bir çete çökertilmiştir. İştah kabartan bu sektör uluslararası yasa dışı faaliyetlere de zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden uyarıcı ve cezalandırıcı düzenlemelerin yapılması ve tehdidin hissettirilmesi gerekmektedir.

En yaygın dijital/kripto para olan bitcoin için "1" BTC'nin değerinin 20.000 (yirmibin) doları aştığı zamanlar olmuştur ve bu haliyle fevkalade caziptir. Bunun süreklilik arzettiği düşünüldüğünde ise teorik de olsa kripto paranın bir kişi tarafından ele geçirilmesi mümkündür. Yarısından fazlasının ele geçirilmesi sistemin çökertilmesi anlamına da gelmektedir. Kişilerin kimliklerinin gizli olması ve birden fazla hesap açabilmeleri mümkün olduğundan böyle bir sonuç ihtimaller arasındadır. Nitekim; bir sefer böyle bir durum yaşanmış, kötü niyetli olmadığından bir sorun oluşmamıştır.

Son bir bilgi olarak; içerdiği belirsizlikler (ğarar) ve diğer bir takım nedenlerle bugünkü haliyle kripto paralar İslam hukukuna uygun görülmemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun görüşü de bu yöndedir.